

„Nem ünnepelni jöttünk, hanem a kegyelet adóját leróni...”

Hereditas Civitatis Albae Regiae 1.

Sorozatszerkesztő:

BELÉNYESY Károly

„NEM ÜNNEPELNI JÖTTÜNK,
HANEM A KEGYELET ADÓJÁT LERÓNI...”

Szerkesztette:

NAGY-L. István, VIZI László Tamás

CIVITAS REGIA 2038 Nonprofit Kft.

Székesfehérvár, 2026

A kötet szerzői:

BUZÁS Gergely	KENYERES István	PÁLFFY Géza
C. TÓTH Norbert	NAGY-L. István	TÓTH Dominik
FEDELES Tamás	NÉGYESI Lajos	VARGA Szabolcs
KANÁSZ Viktor	NÉMETH Balázs	VIZI László Tamás

A kötet megjelenését támogatta:

Székesfehérvár
Megyei Jogú Város Önkormányzata

© Szerzők, 2026
© CIVITAS REGIA 2038 Nonprofit Kft., 2026
Székesfehérvár

A borítón:

A mohácsi csata emlékére Habsburg Mária özvegy királyné által
Körmöcbányán veretett arany emlékérem. (Christoph Fuessler, 1531 körül)

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ,
Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár, Budapest. N.II.1743.

© MNMKK

ISBN 978-615-02-7546-8 ISSN 3141-7930

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorozáshoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Tartalom

Előszó	7
--------------	---

AZ UDVAR KÖRÜL

C. TÓTH Norbert: Az 1520-as évek alkincstartói	13
KENYERES István: Katonai kiadások 1525–1526-ban a kincstartói számadások tükrében	31
KANÁSZ Viktor: Burgio nuncius első utódja: Vincenzo Pimpinella és a pápai diplomácia a Magyar Királyságban a mohácsi csata után	65

HADI UTAKON

C. TÓTH Norbert: II. Lajos király utolsó útja	93
NÉGYESI Lajos: Versenyfutás a táborokért	117
NAGY-L. István: A magyar hadsereg a mohácsi csatában	131
NÉMETH Balázs – TÓTH Dominik: Az oszmán tüzéség helye, szerepe és képességei a mohácsi csatában	149

A KORONÁZÓ VÁROS

BUZÁS Gergely: Székesfehérvár építészete Mohács előtt	181
VARGA Szabolcs: Székesfehérvár 1526 őszén	209
PÁLFFY GÉZA: Az utolsó királykoronázás Székesfehérvárott (1527): Habsburg I. Ferdinánd ceremóniájának régi és új elemeiről	225

MOHÁCS ÖRÖKSÉGE

VIZI László Tamás: „Legyen közöttünk áldott emlékezetük!” Megemlékezések a mohácsi csata négyszáz éves évfordulóján 1926-ban	247
VIZI László Tamás: A mohácsi csata 400. évfordulója, ahogyan azt a Török Köztársaság budapesti követe látta és megélte	271
SÁGI György: Tomori Pál érsek emlékezete a kalocsai főegyházmegyében (A 20. század elejétől napjainkig)	295

**Burgio nuncius első utódja:
Vincenzo Pimpinella és a pápai diplomácia
a Magyar Királyságban
a mohácsi csata után¹**

**The First Successor of Nuncio Burgio:
Vincenzo Pimpinella and Papal Diplomacy
in the Kingdom of Hungary
after the Battle of Mohács**

KANÁSZ Viktor

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténeti Kutató Intézet,
HUN-REN PPKE-PTE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport
kanaszviktor@gmail.com

Absztrakt

A tanulmány Vincenzo Pimpinella rossanói érsek és pápai nuncius életútját, valamint 1529 és 1532 közötti működését vizsgálja. Pimpinella Burgio nuncius utódjaként már nem Budán, hanem elsősorban Ferdinánd király udvarában fejtette ki tevékenységét. Elemzi a nuncius humanista műveltségét, karrierjét és a római Kúriában betöltött szerepét. Bemutatja továbbá az oszmán háborúkkal kapcsolatos elképzeléseit és diplomáciai feladatait. Külön figyelmet kap az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlésen elmondott beszéde, amelyben a keresztény összefogás szükségességét hangsúlyozta. Pimpinella egyik legfontosabb feladata a Magyar Királyságról és az oszmán veszélyről szóló információk továbbítása volt Róma számára. A nuncius a magyar rendekkel is kapcsolatot tartott: Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János közti küzdelmekben közvetítő szerepet vállalt, és meghívást kapott a magyar rendek király nélküli gyűléseire is. Pimpinella működése jól tükrözi az oszmánellenes védelem központi szerepét a korabeli szentszéki diplomáciában.

Abstract

The study examines the life and activity of Vincenzo Pimpinella, archbishop of Rossano and papal nuncio, between 1529 and 1532. As the successor of nuncio Burgio, Pimpinella no longer operated in Buda, but primarily at the court of King Ferdinand.

¹ A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a STARTING 150580. pályázati program finanszírozásában valósult meg, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával.

The article analyses the nuncio's humanist education, his career, and his role within the Curia. It also presents his ideas concerning the Ottoman wars and his diplomatic responsibilities. Special attention is devoted to the speech he delivered at the Diet of Augsburg in 1530, in which he emphasized the necessity of Christian unity. One of Pimpinella's most important duties was to provide Rome with information concerning the Kingdom of Hungary and the Ottoman threat. The nuncio also maintained close relations with the Hungarian estates: he attempted to mediate in the conflict between Ferdinand of Habsburg and John Szapolyai, and he was invited to the assemblies of the Hungarian estates. Pimpinella's activity clearly reflects the central importance of anti-Ottoman defence in contemporary papal diplomacy.

Kulcsszavak: pápai diplomácia, nunciatúra, oszmánellenes küzdelmek, Magyar Királyság

Keywords: papal diplomacy, nunciature, anti-Ottoman struggles, Kingdom of Hungary

Az 1526-os mohácsi csata² döntő változásokat hozott a több évszázados szentszéki–magyar diplomáciában.³ Ennek egyik legfontosabb szegmensét abban kell keresni, hogy a korábban a budai királyi udvarban működő nuncius helyett hosszú távon immár nem a *Medium Regni* területén, hanem elsősorban Bécsben rezideáló nunciusok jártak el a magyarországi ügyekben, mint a magyar király mellé (is) rendelt főpapok.⁴ E bécsi nunciusok első képviselője Vincenzo Pimpinella (Pimpinelli) volt, aki Ferdinánd király mellett látta el a feladatait. Jelen tanulmányban az ő életét és nunciatúráját, valamint magyar vonatkozású tevékenységét mutatom röviden be, megvizsgálva, hogy milyen változásokat figyelhetünk meg a Burgio (Giovanni Antonio Buglio, Burgio bárója) és a Pimpinella által fontosnak tartott témák között.

Út Ferdinánd udvaráig

Pimpinella 1485. január 28-án Rómában született.⁵ Tehetségével hamar kitűnt, s X. Leó pápa pontifikátusa (1513–1521) alatt ő is azon ígéretes ifjak közé tartozott, akiket a Medici pápa a trónja köré gyűjtött.⁶ Latinul verselt,⁷ epigrammát⁸ és kommentárt írt,⁹ illetve előadásokat tartott – például Ovidius *Fasti*járól – a római Sapienza egyetemen is.¹⁰ A latin nyelvet kitűnően használta, elismert szónokként tartották számon,¹¹ emellett pedig görögül is megtanult, így azon kevesek közé

² A csatáról és a korabeli magyar és oszmán hadseregekről legújabban: NAGY-L. 2026; KOZÁK-KÍGYÓSSY-TÓTH 2026.

³ NEMES 2024.; KANÁSZ 2025b. A szentszéki–magyar kapcsolatokról áttekintést ad: NEMES 2017. A korabeli szentszéki diplomáciáról legújabban: GREGOROWICZ–DUDY–SMO³UCHY 2025., OSBORNE 2025.

⁴ Itt érdemes megjegyezni, hogy míg Burgio nuncius még világi személy volt, addig utódai már kivétel nélkül a klérus tagjaként dolgoztak Pimpinellától Buonvisi nunciussig bezárólag Magyarország töröktől való védelmezésén, majd felszabadításán. Vö. TUSOR 1999., SQUICCIARINI 1999., TUSOR 2002.

⁵ SQUICCIARINI 1999, 41.

⁶ MÜLLER 1960, 67. Ennek keretében a goritzi sodalitas tagjai közé tartozott, s Francesco Arsilli is megénekelte kora pápai udvarában működő költőket felsoroló művében. GASSIER 1999, 235.

⁷ Paride De Grassi krónikájában feljegyezte, hogy a pápa tiszteletére Pimpinella Orpheusnak öltözve szavalt verseket társaival. BORTOLETTI 2012, 58. Róla még: BENEDETTI 2015, 63–78., 72., 74., 77., TOMMASINO 2008, 26.

⁸ Az 1524-ben Rómában megjelent, összesen 399 latin nyelvű epigrammából álló gyűjteményben, az ún. Corycianában is szerepel egy műve, illetve a Vatikáni Apostoli Könyvtár egyik kódexében is megtalálható egy alkotása. BAV Cappon.75. fol. 103r–105v, COZZO 1897, 75.

⁹ Például kommentárt írt Giulio Simone (Julius Simon Siculus) 1513-as capitoliumi ünnepre készült költeményéhez. GASSIER 1999, 235.

¹⁰ MONFASANI 2016, 15., 17., 28. Egy kortársa így írt többek közt róla, felemlgetve kora tudósainak sorsát: „Mecum sentis Meline, qui dictitare non desino nihil homine litterato, qui nunc vivat, infelicius. Nam extinctos hos, quos infelices appellativimus, non modo non infelices, sed etiam beatissimos heri Contarenus esse comprobavit, sed quin ego, quin Laelius, quin noster Pimpinellus, quin Cursius miseri esse persuasum habeamus, et re vera simus, non Contarenus, non Plato, non Socrates, non Epictetus ipse nobis unquam persuadere poterit.” VALERIANO 2012, 172–173.

¹¹ Beszédeivel azonban nem mindenki volt elégedett, például egy 1523. augusztus 5-én tartott beszédét Paolo Giovio fullasztónak érezte. ZIMMERMAN 1995, 56. 326.

tartozott, akik a Kúriában az evangéliumot görögül is tudták értelmezni. Megbecsültségét jól mutatja, hogy a X. Leó halála utáni konklávén alkalmával ő köszöntötte a kardinálisokat.¹²

Miután Pompeo Colonna bíboros lemondott e javadalmáról, 1525. július 3-án Rossano érsekévé nevezték ki, és augusztus 13-án szentelték fel. E dél-kalabriai érsekségben azonban a rábízott egyéb feladatok miatt nem igazán fejtett ki egyházkormányzati tevékenységet, soha nem foglalta el egyházmegyéjét, sokkal inkább pénzforrásként tekintett e címére.¹³ Szerény egyházi javadalma – melyet haláláig viselt – mellé VII. Kelemen pápa neki adományozta a paludi Szent Donát-apátság commendátorságát is.¹⁴ Ha jövedelmezőbb stallumot nem is kapott, legalább a politika és a közigazgatás világába belekóstolhatott, ugyanis VII. Kelemen pápa (1523–1534) jóvoltából 1527-től pápai helytartóként működött Marche tartományban, majd 1529. január 5-én Perugia és Umbria vicelegátusa lett.¹⁵

Pimpinella érsek címere
(Pasquale Capobianco alkotása, 20. század első fele)

¹² 1530-ban a birodalmi gyűlésen tartott beszédében maga mondta, hogy talán túl sokat várnak tőle, mert azt mondják róla, hogy nagyon sokáig gyakorolta a szónoklás művészetét, egy levelében pedig azt írta, hogy költőnek, szónoknak vagy filozófusnak is nevezik. MÜLLER 1960, 67.

¹³ RUSSO 1989, 119., SQUICCIARINI 1999, 41., BLASCO 2016, 164. Sed haec plenius venerabilis frater Vincentius archiepiscopus Rossanensis, nuncius noster, vir nobis ob doctrinam et probitatem suam charus, quem cum facultatibus a nobis requisitis istuc mittimus, vobis explicabit, cui plenam in his fidem habere velitis. ETE I. 468. A helytörténeti szakirodalom szerint 1533-ban az általános helynöke az egyházmegyében Cataldo Sammarco volt. GRADILONE 1967, 67.

¹⁴ RUSSO 1989, 120.

¹⁵ MÜLLER 1960, 68., RUSSO 1989, 119., SQUICCIARINI 1999, 41. Vö. Biblioteca comunale Augusta, ms.968, 47v.

A király mellett

Tapasztalatainak hasznát is vette, ugyanis 1529. június 14-én nunciusként delegálták Habsburg I. Ferdinánd király mellé.¹⁶ Erről Pimpinella már korábban tudomást szerzett, ugyanis június 5-én arról írt V. Károlynak, hogy a törökök elleni védekezés érdekében Ferdinánd mellé rendelik.¹⁷ A mohácsi csatát követő évtizedekben Ferdinánd király számára az egyik legégetőbb probléma az oszmánok elleni háború volt, ezt Bécs 1529-es ostroma mindenki számára nyilvánvalóvá tette. A védelem sikeres megszervezéséhez, különösen pedig a Magyar Királyság megóvásához, sem a kincstárának bevételei, sem pedig a katonai ereje nem volt elégséges, így komoly segítségre szorult.¹⁸ Ezt kezdettől fogva elsősorban testvérétől, V. Károly császártól, illetve a pápától várta és kapta meg (még ha mindez nem feltétlenül a legmegfelelőbb időben és nagyságrendben érkezett). Ezért különösen fontos volt számára a Rómával ápolt kapcsolat, s igyekezett elérni, hogy nunciust küldjön az udvarába a pápa, valamint meggátolni, hogy ellenfele, Szapolyai János királyi méltóságát ezzel ismerje el az Apostoli Szentszék.¹⁹

Ilyen körülmények között jutunk el 1532-höz. Pimpinella küldetésének apropóját az oszmán had készületeiről érkező hírek adták, s a védelem támogatására a pápa és a bíborosok 40 000 arany segélyt ajánlottak fel, s emellett indították útnak a nunciust. Pimpinellának engedélyezték azt is, hogy bizonyos egyházi javadalmakat megadóztasson, sőt szükség esetén magukat az ingatlanokat is eladhatja, a bevételből pedig sereget állítson fel a török ellen.²⁰

A király közismert öröme mellett²¹ Pimpinella személyében végül VII. Kelemen eleget tett mindennek. Az ekkor kiállított pápai brévében a magyarokat arra intette az egyházfő, hogy emlékezve a keresztény névre és az ősi erényre, országukat a szent hitben buzgón védelmezzék, és Pimpinellát nekik mint „*vir nobis ob doctrinam et probitatem suam charus*” ajánlotta.²² Feladata – más nunciusokhoz hasonlóan – elsősorban az volt, hogy információval szolgáljon az Apostoli Szentszék számára, mindemellett azonban volt egy konkrét megbízatása is: Róma arra utasította, hogy vegyen részt az oszmánok elleni védekezés megszervezésében.

¹⁶ Emiatt 1530. november 16-án meghosszabbították számára a pallium adományozása iránti kérvény beadásának határidejét, s azt végül 1532. november 18-án kapta meg. NBD 1969, XXXII.; RUSSO 1989, 120.

¹⁷ Mindeközben a levélben a hosszú hallgatása miatt is mentegette magát. NBD 1969, XXXII.

¹⁸ Vö. KENYERES 2022.

¹⁹ Erről: KANÁSZ 2026a.

²⁰ SANUDO 1880.; FRANKÓI 1903, 11–12. A római kúria ezen döntését az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlésen a választófejedelmek hevesen támadták. MÜLLER 1960, 69.

²¹ Erről Sanudo összefoglalójából értesülünk, amiben Giovanni Maria della Porta Rómában, 1529. május 29-én kelt jelentését summázta. SANUDO 1898, vol. L, 426. 427–428.

²² „... sed haec plenius venerabilis frater Vincentius archiepiscopus Rossanensis, nuntius noster, vir nobis ob doctrinam et probitatem suam charus, quem cum facultatibus a nobis requisitis istuc mittimus, vobis explicabit; cui plenam in his fidem habere velitis.” BARONIO 1878, 99. n. 32.; MÜLLER 1960, 68.; SQUICCIARINI 1999, 41.

Ebből is látszik, hogy Pimpinella feladatai elsősorban a Ferdinánd király uralma alatt álló tartományokra és országokra terjedtek ki, s megbízatása főként nem a politikai és vallási ügyekben is forrongó birodalmi területekre szólt, hanem sokkal inkább a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom irányába konvergált. Természetesen a német nemzet Szent Római Birodalma sem maradt a szentszék figyelme nélkül: oda Lorenzo Campeggio bíboros legátus lett delegálva, 1531-ben pedig Girolamo Aleandert is elküldték a speyeri birodalmi gyűlésre. Mindezzel egy munkamegosztás alakult ki a Habsburgokkal kapcsolatos pápai diplomáciában: külön követ szolgált a két testvér, V. Károly és I. Ferdinánd érdekszférájában, s bár kapcsolatban álltak, igyekeztek elszeparálni a feladataikat. Míg Pimpinella I. Ferdinánd udvarában elsősorban a magyar, illetve oszmánellenes vonatkozású ügyekkel törődött, az 1530 és 1532 között a birodalmi rendekhez küldött Lorenzo Campeggio bíboros magyar ügyekbe csak ritkán folyt bele: a magyarországi eseményekről és a török hírekről szóló beszámolók elkészítése Pimpinella feladata volt. Campeggio bíboros ugyanakkor többször jelezte a szentszéki diplomáciát felügyelő Jacopo Salviati pápai titkárnak, hogy a nuncius fakultásait és jogköreit – főleg a legátushoz való viszonyát – tisztázni kellene.²³ Ugyanakkor a két küldött között jó kapcsolat alakult ki, s Campeggio nagyon jó véleménnyel volt a nunciusról, többször is dicsérőleg ír róla Rómába, megemlítve, hogy mennyire igyekszik minél többet megtudni Magyarországról, és hogy jó a viszony köztük.²⁴ Ferdinánd is sokra becsülte a nunciust.²⁵ Ezt jól mutatja, hogy egy neki adományozott javadalom, Kapornak kapcsán 1530-ban részletesen kiemelte érdemeit és tudását,²⁶ illetve megbecsülésének egyik jele volt, hogy 1531 májusában Mária leányát Pimpinella keresztelte meg Prágában.²⁷

Pimpinella nunciaturájának bemutatásakor azonban egy különösen nagy problémába ütközünk. Mivel a Rómába küldött jelentései a mai napig nem kerültek elő,²⁸ ezért az 1529 és 1532 között kifejtett munkája nagyon nehezen rekonstruálható. Ennek ellenére más források segítségével munkásságának több szegmensét be lehet mutatni, s mindez lehetővé teszi, hogy bár teljességre törekvés nélkül, de a nunciusi működésének jelentős területeit legalább nagy vonalakban fel tudjuk

²³ NEMES 2017, 110.

²⁴ MÜLLER 1960, 71. Campeggio 1530. május 20-i levelében szintén dicsérte Pimpinellát Salviatinak. NBD 1963, 36.; NBD 1969, 75.

²⁵ Ezt Campeggio is tudta, jelezve Salviatinak 1530. május 13-án írt jelentésében, hogy a nuncius a király és tanácsosai körében nagy tekintélynek örvend. NBD 1963, 34.

²⁶ „Cum (sicut Devotioni tue minime est incognitum) Reverendissimus in Christo pater Dominus Vincentius, archiepiscopus Rossanus, sanctissimi Domini nostri de latere legatus ad nos destinatus in omnibus, que Sanctitatis Sue nomine apud nos agere et tractare habet, ac etiam in ceteris, que commune Christianitatis bonum regnique nostri Hungarie reparationem contingunt, diligentem, fidelem, promptam et indefessam ac talem operam prestiterit et prestare non gravetur aut desinat, ut nonnisi optime de eo satisfacti esse possimus, et alioqui propter virtutem ac morum candorem, viteque honestatem et eruditionem multam et variam dignus esse censentur, ut a nobis indotatus non abeat, si quando redire cupiat ad patriam. Ut ergo illum alioqui diligentissimum et publicis commodis desudantem maiori stimulo excitaremus atque animi nostri gratitudinem cum eo, quo nunc potuimus, testimonio utcunque cognitam faceremus [...]” ETE II. 16.

²⁷ KARCSU 1871, 239.

²⁸ MÜLLER 1960, 65–66.

vázolni. Mindez azért is fontos, mert mindennek középpontjában a magyarországi oszmánellenes harc állt.

Az oszmánellenes harc támogatása

Az újdonsült nuncius számára tehát alapvető fontossággal bírt az oszmánellenes küzdelem, melyről nemcsak jelentenie kellett, hanem az események alakítására is lehetősége nyílt. Az alábbiakban a kronologikus rendet elhagyva, s helyette az egyes témák szerint csoportosítva vizsgáljuk meg ennek jellegzetességeit.

Ünnepi szónoklat az 1530-as birodalmi gyűlésen

A Szent Római Birodalom egyik legfontosabb eseménye évszázadok óta a birodalmi gyűlés volt, ezért a Ferdinánd mellé rendelt nuncius számára különösen fontosnak számított, hogy ezen részt vehessen. A kiváló szónok hírében álló nunciust pedig a pápai diplomácia a saját fegyverével küldte csatába: 1530 áprilisában I. Ferdinánd kérésének eleget téve nemcsak azt rendelte el, hogy Pimpinella vegyen részt az augsburgi birodalmi gyűlésen, hanem azt is, hogy ott beszédet tartson a rendek előtt.²⁹

Mindez komoly nehezítést válthatott ki a „helyileg illetékes” Campeggióban, különösen annak tükrében, hogy a legátus eredetileg saját testvérét, Tommasót akarta megbízni ezzel. A felállást mégis elfogadta, viszont jelezte, hogy Pimpinella csak a török veszedelmet tartja szem előtt, pedig a lutheránus veszélyt is figyelembe kellene venni.³⁰ A pápa ezért megszabta azt is a nunciusnak, hogy ne csak a török elleni védelem fontosságáról, hanem a hitvitákról is beszéljen.³¹

Rossano érseke június 20-án a birodalmi gyűlés ikonikus pillanatában, a megnyitó misén fejtette ki gondolatait.³² Ha hihetünk a császári udvarban működő velencei követnek, Nicoló Tiepolónak, a beszéd eredetileg később, a gyűlés előtt hangzott volna el, Ferdinánd király azonban – nyilván a fontossága miatt – kiharcolta, hogy a mise közben szólaljon fel a nuncius. E beszédet érdemes részletekbe menően ismertetni, ugyanis jól mutatja a nuncius – s egyben a szentszék – oszmánokkal kapcsolatos politikai programját.

A nuncius a felvezetést követően *in medias res* a török hódítás ügyét vette elő, ecsetelve a hitetlenek kegyetlenkedéseit és elmarasztalva a németek közömbös-

²⁹ NBD 1963, 22. Ferdinánd más megbízatást is szeretett volna adni a nunciusnak, például az 1529-ben megkötött bolognai megállapodás végrehajtása kapcsán Pimpinellát nézte ki a küldöttének, azonban Velence ellenállása miatt végül nem őt jelölték ki. PROSPERO 1873, 224.

³⁰ MÜLLER 1960, 73. Vö. Aleander értesülésével: AAV Segr. Stato, Germania, vol. 51. 128r (a levél kiadva, de e rész német nyelvű regesztában: NBD 1969, 168.)

³¹ ARTNER 2004, 198–199.

³² MÜLLER 1960, 73.

ségét, akik mindezt tétlenül végignézték: „És ti, németek, akik minderről tudtok, még haboztok, még alszotok, mint a bolondok csak tátjátok itt a szátokat?” Ezt követően arra kérte őket, hogy az ókori rómaiakat – akik ugyan pogányok voltak, de szomszédaikat és szövetségeseiket még a legkisebb háborúban is megsegítették – példaképként tekintsék. Ugyanilyen nyíltan beszélt a kibontakozóban lévő protestáns reformációról is, számon kérve őket, hogy komolyan azt hiszik, hogy győzni tudnak az ellenségeiken, ha Krisztus titkait és a papok tekintélyét elveszik. Ugyanakkor – ellenpontosza az eddigieket – ha a hitviták elülnének, a kedvező politikai helyzetben Franciaországgal és Angliával karöltve könnyedén meg lehetne támadni a törököket. A törökök egységesek, a németeknél viszont egyre nagyobb a szakadás, ezért a nuncius szerint az oly sok problémát okozó hitkérdések megoldása lehetne az első lépés a török veszély elhárítására.

Pimpinella ezt követően kiszélesítette a horizontot: szerinte fontos kérdés, hogy ki fog a németekkel a törökök ellen harcolni. A nuncius optimizmusa lehangoló volt: minden egyes keresztény fejedelem, Kelemen pápa, I. Ferenc francia, VIII. Henrik angol és III. János portugál király, valamint minden keresztény uralkodó és a birodalmi városok is csatlakoznak majd Károlyhoz és Ferdinándhoz. Ehhez viszont – a realitásokat továbbra is elkerülve – hamar hozzátette: ha a többiek mégsem segítenének, egyedül is lehet folytatni a harcot, a létszám ugyanis nem lényeges. Nem szabad, hogy a törökök tömege bárkit is elretentsen, hiszen Isten hatalma még annál is nagyobb.

Pimpinella mindezek után azt is beismerte, hogy Ferdinándnak a németeken kívül nincs kihez fordulnia, s a két birodalom eltérő centralizáltságú struktúrára is kitért: a törökök egyetlen vezetőnek engedelmeskednek, míg a németek között sokan vannak, akik pedig senkinek sem. A törököknél minden helyesen történik az egyetértés révén, a németeknél viszont a viszály mindent tönkretesz. Így ha nem térnek vissza vallási és katonai örökségükhöz, akkor – utalva a felkelésekre – a parasztok vagy a törökök fognak uralkodni felettük. Nyomatékosítva mondandóját megátalkozott mindenkit, aki nem segít Ferdinándnak a „hitetlenek” elleni harcban, és megáldotta azokat, akik megtérnek és teljesítik kötelességüket. Beszéde végén azt is kijelentette, hogy ha Szent Péter kulcsa nem tudja kinyitni a fejedelmek megátalkodott, márványkemény szívét, akkor Szent Pál pallosa fog reájuk lesújtani.³³

Beszédében a magyarok érdemeire is kitért a következőket mondva: „Vár beneteket a szegény és elpusztított Magyarország, melynek nem kell megtagadnotok a segílyt. Ugyanis már sok éven át saját költségén a töröknek ellenállván s erejével az egész keresztény világot védelmezvén, nem kell-e azt, miután az ellenségtől egészen kimerítettett és irtózatosan elnyomatott, mindenkinek segíteni? Annál is inkább, mert attól nemcsak a ti, hanem mindnyájunk közös békéje, üdve és fönn-tartása függ. [...] Ha, mint remélem, nem vonakodtok, gondoljátok meg, mily diadal, mily dicsőség és halhatatlanság várakozik rátok. [...] Azonfölül a magyarok jó keresztény férfiak, akiknek részéről egykor nem csekély hasznót élveztetek,

³³ BRUCKNER 1930, 16.; MÜLLER 1960, 73–75.

akiknek már sok éveken át a keresztény hit s élet az ő megmentését köszöni, visszahelyezendők hát birtokaikba, honnét mások gonoszsága által kizavartattak.”³⁴

Pimpinella beszéde híres lett, Campeggio és Tiepolo is elismerően írt róla, s Ferdinánd kívánságára V. Károly előszavával latinul és németül is kinyomtatták, így sokakhoz eljutott.³⁵

*Pimpinella 1530-as beszéde
nyomtatott változatának címlapja (Google Books)*

Hatását tekintve ugyanakkor erős kettősség mutatkozott: míg a korabeli ismertsége vitathatatlan, addig politikai és diplomáciai hatása gyakorlatilag nem volt, a birodalmi gyűlést lényegében nem befolyásolta, sem a katolikus, sem pedig a protestáns fejedelmek nem fogadták meg a gondolatait, hiába hallották vagy olvasták annak tartalmát a teológusaikkal együtt.³⁶

A humanista tudós, Caspar Ursinus Velius így számolt be a beszédéről: „A pápa Ferdinánd királyhoz küldött nunciusa, a nagyszerű, tanult és erényes férfiú, Vincenzo Pimpinella rossanoi érsek világos és jó hosszú beszédet tartott, amelyet

³⁴ KARCSU 1871, 239.

³⁵ Vincentii Pimpinelli Archiep[iscop]i Rossan. Oratio Augustae habita... h.n. é.n. Vö. APPONYI 1900, 169. n. 222 [július 22-i dátummal]. NBD 1963, 65.

³⁶ MÜLLER 1960, 75–76. A nuncius támadó fellépése a protestáns rendek körében nagy felháborodást szült, s kijelentették, hogy a törökellenes segílyt addig nem is engedik tárgyalni, amíg a vallási ügyekben meg nem egyeznek. BRUCKNER 1930, 16.

ezután közzé is tett. Felsorolta a kegyetlen törökök győzelmeit, amelyekben részük volt. Leginkább a magyarországi és ausztriai veszteségeket fejtette ki. Ismertetette, hogy Európa többi részét milyen mértékben fenyegeti az iszonyatos ellenség. A német fejedelmek lomhaságát és veszélyes bizalmatlanságát barátságosan megfeddte. Mindenkit erélyesen a keresztény nép érdekében az egyezségekre és a rettegett, szörnyűséges ellenség elleni fegyverfogásra buzdított.³⁷

Az irreális elképzeléseket lehántva róla mondanivalója ugyanakkor egyértelmű, s túlpontosan megadja a sikeres oszmánellenes küzdelmek geopolitikai kulcsát: csak összeurópai keresztény összefogással győzhető le a kor szuperhatalma, erre önmagában még a császár sem képes. Pimpinella igazságát az elkövetkezendő másfél évszázad tökéletesen igazolta.

Róma tájékoztatása

Pimpinella egyik fő feladata az volt, hogy az oszmánokkal, illetve ezzel összefüggésben a Magyar Királysággal kapcsolatos hírekkel lássa el Rómát.³⁸ E jelentéseit nem ismerjük, viszont e jellegű munkájáról képet nyerhetünk Jacopo Salviati pápai titkár két, 1530. május 23-án és 1531. március-áprilisában a nunciushoz címzett leveléből. Bár a nuncius válaszai a további jelentéseihez hasonlóan elvesztek, e levelek segítségével közelebb juthatunk a nuncius és Róma kapcsolatához, valamint a Szentszék információs igényeinek és a nunciusával szemben támasztott elvárásainak megértéséhez.

Salviati első ismert, 1530. május 23-án kelt levele nem a hírek egyszerű nyugtázása, ugyanis a pápai titkár komolyan megfeddte a nunciust, aki a legfontosabb hivatali feladatát, az állandó és minden kérdésre kiterjedő jelentéseket hanyagolhatta el. Salviati szerint, mivel Pimpinella két olyan országban – Magyarország és Németország – tartózkodik, amelyek üdvé az egész kereszténység üdvét jelenti, sokkal részletesebben kellene írnia. A pápa a magyarországi helyzet részletes bemutatását várja el tőle, például, hogy milyen fontos helyek vannak török kézen, s melyek Ferdinánd királyén, ám ennek ellenére a nuncius keveset írt a jelentéseiben. Emellett Pimpinellának fel kellene vázolnia, mi történt azóta, hogy Szulejmán 1529-ben visszavonult Bécs alól, be kellene mutatnia Ferdinánd és az oszmánok befolyási övezetét, összefoglalni a reményeket és a félelmeket, illetve összegezni az eseményeket, hogy Róma könnyebben megérthesse az egyes hírek jelentőségét.³⁹ Pimpinella utóbbi levelei azonban ezeknek az elvárásoknak nem feleltek meg, olyannyira szárazak voltak, hogy Salviati szinte szégyellte azokat a pápával megosztani.⁴⁰ Rómában török moz-

³⁷ VELIUS 2013, 128.

³⁸ NEMES 2017, 110. CAMPEGGIO 1530. július 14-i jelentésében ki is mondja, hogy a törökök magyarországi ügyeiről ő nem ír, mert ebben Pimpinellára hagyatkozik, akiről tudja, hogy rendkívül szorgalmas (*diligentissimo*). NBD 1963, 86.

³⁹ Vö. BARONIO 1878, 182. n. 185.

⁴⁰ MÜLLER 1960, 80.

golódásról lehet hallani, fegyverkezésről Dalmáciában, amiről Ferdinándnak is tudnia kellene. Mindemellett ha most éppen nem tartózkodna Campeggio Németországban, akkor Pimpinellának onnan is több hírt kellene küldenie. Salviati úgy vélte, hogy a nuncius legkellemesebb kötelességének úgy kellene eleget tennie, hogy olyan pontos képet fessen a dolgokról, mintha Salviati maga lett volna jelen és hallotta vagy látta volna a történeteket.⁴¹ E megfeddéses – bár a nuncius számára bizonyosan kellemetlenek voltak – tökéletesen mutatják, hogy mit vártak el Rómában, s milyen mélységű hírek alapján kívántak Magyarországgal kapcsolatban tájékozódni.

Salviati megnyilvánulása azért is érdekes, mert ha csak ebből indulunk ki, azt hihetnénk, hogy Rossano érseke valóban elhanyagolta e kötelességét. Ugyanakkor ismerünk egy általa írt, 1529. november 16-án kelt, s a pápának küldött levelet, melyben Bécs sikeres megvédését írta le. A levél különlegessége, hogy nyomtatásban is megjelent.⁴²

Pimpinella 1529-es bécsi ostromot elbeszélő levele nyomtatott változatának címoldala (Google Books)

⁴¹ MÜLLER 1960, 80.

⁴² La oppugnazione di Vienna, & la Fuga del gran Turco, con li particolari di tutto il successo. h.n., é.n. Ennek bevezetőjében közölte, hogy a bűneik miatt jutottak a végső veszedelem közelébe, ám világos, hogy az isteni kegyelem nem akarta teljesen elhagyni őket, hanem alkalmat adott tévedések felismerésére. A levélben szép szavakkal dicsérte Ferdinánd királyt, s a kapitányait is ismertette. Bemutatta a hadmozdulatokat, melynek során még fogságba esett törökök vallomására is hivatkozott. Bécs ostromát különösen részletesen írta meg, s elismerően nyilatkozott az oszmán had állapotáról, szervezettségéről, ugyanakkor a keresztényekkel szembeni kegyetlenségeik felett elborzadt.

Ebben azt közölte a pápával, hogy az ostrom után Morvaországból visszament Bécsbe. Ott nagy gondossággal több forrásból is igyekezett megtudni, miként zajlottak az események, hogy a pápának minél igazabb és részletesebb beszámolót adhasson, s mivel a levelei egy része elveszett, sok oldalon át foglalta össze a történeteket.

Tehát Pimpinella jelentései nem voltak mindig olyan szárazak. Ugyanakkor komolyan vehette a kemény hangú megrovást, s igyekezett megfelelni az elvárásoknak. Így a másik, 1531 március-áprilisában kelt levelében Salviati már arról írt, hogy bár a nunciust elmarasztalták hiányos beszámolói miatt, de legutóbbi *dispaccio*jával nagyon elégedett volt a pápa. Kiderül a levélből, hogy Pimpinella a törökök fegyverkezéséről számolt be, illetve jelentette, hogy az adott évre egy Dél-Itália és Szicília elleni támadással számolnak Bécsben.⁴³ A nunciusnak az oszmánokról szóló jelentése Salviati elmondása szerint annál nagyobb bánatot jelentett a pápának, minél csekélyebb volt a keresztények felkészülése az ellen.

Pimpinella ugyanakkor nemcsak jelentést készített, hanem a Kúriát is kérte, hogy készüljön fel az esetleges támadás ellen. Salviati erre azt felelte, hogy ösztönzése már tárgyal a kardinálisokkal arról, hogyan lehetne pénzhez jutni. Az Egyházi Állam népe azonban szegény, így még ha a pápa többet is tenne, mint ami a hatalmában áll, az óriási szükség miatt az így is kevés lenne. Ha pedig Isten nem ösztönzi Németországot arra, hogy megőrizze régi dicsőségét, akkor súlyos helyzet áll elő: egy esetleges támadás során Itáliának ugyanis a déli területek és Szicília számára kell pénzt gyűjtenie.⁴⁴ A pénzhiány egyik okát is megnevezte: ha korábban nagy összegekre volt szükség, bíborosokat kreáltak pénzért, „amit most Öszentsége e pillanatban semmiképpen sem szeretne”, illetve ezekért már senki sem fizet, mióta a zsinatról beszélnek.⁴⁵

A készülő egyetemes zsinat kérdése kapcsán is szembesült a nuncius Róma rosszallásával, ugyanis VII. Kelemen pápa még 1530 végén elküldte Umberto de Gambarát V. Károlyhoz, hogy közölje a pápa véleményét az egyetemes zsinattal kapcsolatban: összehívja a zsinatot, mihelyst a császár elfogadja a nuncius által előadott feltételeket. V. Károly viszont megpróbált I. Ferencsel megegyezni, így gyakorolva nyomást a pápára. Salviati ennek tükrében ismét megfeddte Pimpinellát, amiért szinte nem jelentett e fejleményekről. Mindez többek közt azért volt magyar szempontból is lényeges, mert Ferdinánd király hiába kért pénzügyi támogatást Rómából, a Kúria megüzente, hogy a zsinatról szóló híresztelések miatt nem tud rendkívüli bevételekhez jutni, amelyeket aztán Ausztria támogatására fordíthatna. Sőt, saját testvérén keresztül próbálták meg V. Károly terveit gátolni: megüzenték ugyanis Ferdinándnak, hogy amennyiben elérné, hogy ne sűrösse a zsinat összehívását, Róma nagyobb összegeket tudna mozgósítani a törökök elleni harcra.⁴⁶ A zsinat ügye ugyanakkor nem a királynál

⁴³ MÜLLER 1960, 78.

⁴⁴ Vö. KANÁSZ 2026b.

⁴⁵ MÜLLER 1960, 81.

⁴⁶ MÜLLER 1960, 82–83. Vö. NBD 1963, 192.; KANÁSZ 2025a.; KANÁSZ 2026b.

működő Pimpinella, s nem is a császár mellett lévő Campeggio, hanem Aleander feladata volt.⁴⁷

Salviatin kívül Pimpinella a pápai kúriában dolgozó Giovan Battista Sangától is kapott két, eddig ismeretlen levelet. Ezek hangvétele bizalmas kapcsolatot feltételez, s elsősorban egy keresztes hadjárat aquileiai kihirdetésének megakadályozásáról szólnak, ugyanis Sanga tartott tőle, hogy ezt az oszmánok nem lokális ügyként, hanem a keresztény országok, azon belül is elsősorban Velence részéről érkező provokációként értelmeznék.⁴⁸

Végül érdemes megjegyezni, hogy Pimpinella nemcsak a Szentszék számára írt leveleket. Sanudótól tudjuk, hogy 1532 elején a mantovai herceg követe látta Pimpinella 1531. december 14-i leveleit, melyekből kiderült, hogy tárgyalások folynak Szapolyai követével, de kicsi a remény a megegyezésre, a követ török háborúval fenyeget, Magyarország határára pedig nagyszámú török vonult fel. Mivel Szapolyai a török adófizetője lesz, ezért érdemes lenne megállapodni vele.⁴⁹

Helyes helyzetfelismerés – illuzórikus tervezés

Ha jelentései bizonyos esetekben szárazak is voltak, Pimpinella igenis komolyan vette a feladatát, s az oszmánok elleni összefogás megvalósítása érdekében maga is ötletekkel állt elő.⁵⁰ Erről vall Ferdinánd római ágensének, Andrea dal Burgonak⁵¹ 1530. októberben, Augsburgból írt levele.⁵² Ebben a török veszély és a magyarországi politikai helyzet, Szapolyai János és Ferdinánd király harcai kapcsán mutat be egy megoldási lehetőséget. Az ügy fontosságát nem hogy kiemelte, hanem egyenesen azt írta, hogy a kereszténység pusztulásra van ítélve, ha Ferdinánd és Szapolyai nem jutnak egyezsége. Ehhez viszont szükséges egy harmadik fél, a pápa közreműködése is.

A nuncius szerint Ferdinánd megkoronázott magyar királyként, mint a császár testvére, és mint a kereszténység harmadik legfontosabb embere, nem akar engedni Szapolyainak, viszont utóbbi is meg van koronázva, a magyarok támogatják, és „a töröknek hívott ördög” befolyása alatt áll. Emiatt Szapolyai elintézheti, hogy Magyarország előbb kerüljön a törökök kezére, mint Ferdinándéra. Így tehát egyik fél részéről sem várható önkéntes megegyezés. A nuncius azonban

⁴⁷ NBD 1963, LXXXVII. Ennek tükrében érdekes, hogy Luca de Rosis szerint Pimpinella fő feladata a zsinat ügyeinek intézése volt. ROSIS 1838, 138–139.

⁴⁸ BAV Cappon. 239. 47v–49r.

⁴⁹ SANUDO 1900, vol. LV. 357–360.

⁵⁰ Mindez a hadakozásban általában nem járatos bécsi nunciusok esetében sem volt példa nélküli, ld. pl. KANÁSZ 2024.

⁵¹ Személye és jelentései a magyar szempontból különösen fontosak, legutóbb: LAKATOS 2024.

⁵² MÜLLER 1960, 83.

mindezek után azt feltételezte, hogy van kiút ebből a zsákutcából. Azt javasolta, hogy a pápa szólítsa fel a két felet a megegyezésre, parancsolja meg nekik, sőt szükség esetén akár átkozza ki őket, ha elutasítják ezt.⁵³

Amennyiben pedig e terv nem nyeri el a pápa tetszését, második lehetőségként egy keresztes hadjárat indítása marad. VII. Kelemen bíborosokat küldhetne az egyes fejedelmekhez, és – látván a sikereket – a törökök által elnyomottak is szívesen fordulnának uraik ellen. A nuncius hangsúlyozta, hogy az idő sürget: minél tovább halogatják a döntéseket, annál erősebbé válik az ellenség. A keresztény fejedelmek megosztottsága a törökök legnagyobb előnye. Úgy vélte, hogy Ferdinánd hamarosan csődbe jut, „mert a szegény fejedelem valóban szegény, és mindenét ebbe a vállalkozásba fekteti, és végül minden nélkül marad: jövedelem nélkül, bevétel nélkül és az ország nélkül is.” Magyarországot talán meg tudná hódítani, de nem tudná a törököktől megvédeni.⁵⁴ A nuncius jó realitásérzéssel látta át a helyzetet, s jóslata később, az 1550-es években az országegyesítés kudarca során beigazolódott.

Pimpinella terve azonban kétségtől illuzórikus volt, az óvatos, halogató VII. Kelemen pápa döntései messze álltak az általa felvázolt határozott irányvonalától, s ezen kívül Szapolyai Jánost éppen nemrég közösi tette ki a pápa.⁵⁵ Ettől függetlenül fontos kiemelni, hogy a nuncius nemcsak közvetítette a híreket, hanem megoldási javaslatokat is kidolgozott, amivel egyfajta önálló politikai gondolkodásról tett tanúbizonyságot. E levélben ugyanakkor nem is ez a különös, sokkal inkább azon gondolkodhatunk el, hogy mindezt miért nem a pápai kúriának írta meg, s miért Ferdinánd római követének. Müller azt gyanítja, hogy emögött a nuncius kicsiny római érdekérvényesítő és befolyásoló képessége állhatott.⁵⁶ Ugyanakkor nem tudhatjuk, hogy Pimpinella nem intézett-e Burgo mellett Salviatinak is levele(ke)t e témában, tehát a kérdés továbbra is nyitott.

Pimpinella elképzelései így megmaradtak javaslatok szintjén, ugyanakkor fontosak, mert világosan mutatják, hogy a nuncius felismerte a helyzet lényegét: a keresztény világ megosztottsága és a török veszély szorosan összefügg. Látta, hogy a megoldás kulcsa az egység lett volna, ez azonban a korszak politikai realitásai között nem volt elérhető. Ugyanakkor nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét, hogy az általa Rómába küldött információk, illetve a tervei és javaslatok befolyásolták a pápát az 1532-es katonai segítségnyújtásban, melynek keretében a pápa unokaöccsét, Ippolito de' Medici bíborost legátusként küldte az oszmánok ellen tízezer lovas zsoldjára elégséges pénzzel.⁵⁷

⁵³ MÜLLER 1960, 83.

⁵⁴ MÜLLER 1960, 84.

⁵⁵ 1530. január 31-én Prágában éppen Pimpinella hitelesítette, majd nyomatta ki Bécsben a János királyt kiközösítő, Bolognában 1529. december 22-én kelt bullát. ETE II. 10–11.; TUSOR–NEMES 2011, 78.

⁵⁶ MÜLLER 1960, 86.

⁵⁷ KANÁSZ 2026a.

Kapcsolattartás a magyar rendekkel

Pimpinella küldetése értelmében a magyar rendekkel is állandó kapcsolatban állt. Ennek során egyházi ügyeket intézett, például egyes magyarországi tizedügyek kapcsán a nuncius tárgyalásokat folytatott az esztergomi érsekkel,⁵⁸ valamint – ahogy a Burgohoz írt leveléből is kitűnik – igyekezett előmozdítani a Ferdinánd és Szapolyai közti megbékélést. Ezirányú tevékenységét a pápa is támogatta.⁵⁹ Emellett Várday Pál egy 1533-as levele szerint a nuncius nagyon fontos szerepet játszott abban, hogy sikerült Ferdinánd király bizalmát visszaszereznie.⁶⁰

A nuncius és a rendek kapcsolatának legizgalmasabb része mindazonáltal a kenesei és berenhidai gyűlés kapcsán bontakozott ki. Az 1530-as évek elején kialakult egy olyan mozgalom Magyarországon, ami a trónharcok lezárását tűzte ki célul, mégpedig úgy, hogy eldöntik, ki a jogos király. Ennek érdekében 1532 elején Kenesére gyűlést hirdetett, ahová meghívták az ország összes nemesét. Ferdinánd komolyan vette a kezdeményezést, s igyekezett minden lehetséges eszközt bevetni a támogatásának növelése érdekében. Ehhez kézenfekvő volt az udvarában szolgáló nuncius mozgósítása is, ezért megkérte a pápát, hogy érdekében egy követet küldjön a gyűlésre.⁶¹

A pápa a legközelebb lévő emberét, Pimpinellát bízta meg azzal, hogy Kenesére menjen, s tolmácsolja az üzenetét, amit rendhagyó módon két külön levélben fogalmazott meg: egy általánosabb, kevésbé éles, s egy részletesebb, féltőbb hangú levelet küldött. Utóbbiban, ha burkoltan is, de egyértelműen kiolvasható Szapolyai János elítélése.⁶²

⁵⁸ ERDÉLYI 2005, 269–270.

⁵⁹ ARTNER 2004, 198–199. Vö. 1915, 174.

⁶⁰ „Még ha ezzel kapcsolatban Szentségtektől semmilyen levelet hírnökeimen keresztül nem kaptam is, Szentségtek legjámborabb indítványáról mégis értesültem, s megéreztem Szentségtek nem közepes segítségét és támogatását, különösen a főtisztelendő Vincenzo Pimpinelli úr, Szentségteknek akkoriban az előbb említett legszentebb felségnél levő követe ténykedéséből. Az ő serény gondoskodása és figyelme révén (arra, úgy ítélem, Szentségtek utasította) öfélége megismervén végre ártatlanságomat engem korábbi állapotomba (csak a várat és esztergomi egyházamat vévén el tőlem), amit én fejem ezer veszedelme közepette megőrzötten öfélége kezébe átadtam volt, minden jogahtósággal, mind a lelkivel, mind az ideigvalóval együtt visszahelyezett és visszaállított” BESSENYEI 2002, 146–149.

⁶¹ FRANKÓI 1903, 22. 497.

⁶² „Noha, fiaim, a szent valláshoz való ragaszkodástok felől sohasem kételkedtünk, mégis aggodalommal tölt el minket az a körülmény, hogy az ellenséges támadások által megtört országokat most belső viszályok által szétszaggatva és elgyengítve látjuk. Ez a baj súlyosabbá válik azért, hogy egyik párt azoknak kedvezéseiben részesül, akiknek nemcsak nyílt támadásaitól, hanem titkos ármányaitól is kell félni, nehogy a hitetlenek csábítása titeket hívőket megmételjezen. [...] Ha erre az összes keresztény népek irányában kötelezve vagyunk, kivált a ti irányotokban kell ezt tennünk, kiket Krisztus hitéért sok éven át vívott harcaitokban mint a kereszténység védőfalát minden erejével támogatni szokott az apostoli szék. [...] Isten és ti magatok tanúbizonyságaink lehetnek, hogy semmit sem mulasztottunk el, amit a törökök ellen országotok megoltalmazására tehattunk. A csapásokat, amelyek titeket értek, nem kevésbé fájlaltuk, mint azokat, a melyek miránk nehezédtek. [...] Míg ugyanis a keresztény fejedelmek között létesült egység fönnáll, az ellenségnek kell tőlünk félni, nem nekünk tőle. [...] Ne engedjétek magatokat az ellenség álnok tanácsai és csalfa ígéretei által elcsábítani. Ha erre nézve kétségetek volna, kérdezzétek meg a keresztény országokat,

A két irat közül Pimpinellának azt kellett felolvasnia, amelyet Ferdinánd választott. A döntés nem volt nehéz: Ferdinánd az utóbbi iratot tartotta célravezetőbbnek. Mindemellett a pápa nyitva kívánt hagyni egy másik ajtót is Szapolyai felé, s nunciusa számára megbízólevelet állított ki János királyhoz is, sőt királynak címezte őt. Ferdinánd római követe azonban, miután tudomást szerzett a tervekről, sikeresen blokkolta ezt a kezdeményezést.⁶³

A pápa 1531. december 14-én értesítette a királyság rendjeit, hogy Pimpinellát küldi hozzájuk.⁶⁴ Ferdinándtól december 23-án kapott menlevelet, s így a nuncius az Innsbruckban tartózkodó király mellől karácsony napján indult Bécsbe.⁶⁵ Ott nem várt hír fogadta: megtudta, hogy a nemesek közül csak kevesen fognak megjelenni a kenesei gyűlésen, a főpapok közül pedig senki sem kel útra. Emiatt nem érezte szükségét, hogy ő személyesen legyen jelen, hanem inkább az ott tanácskozó rendekhez újév napján egy levelet intézett, amelyben intette őket, hogy „érett megfontolással, okosan járjanak el, ne hozzanak elhamarkodva határozatokat, melyek az országra háborút, a kereszténységre romlást, nekik késő bánatot okozhatnak”, maga pedig [Mosonmagyar]Óváron fogja várni a válaszukat, vagy követeiket.⁶⁶

Tervei szerint, bár Ferdinánd oldalán állva, de közvetítő szerepkörben kívánt fellépni, s bízott abban is, hogy magyarországi utazásával az ő híveit fogja megerősíteni hűségükben, miközben csüggedést fog előidézni a másik oldalon, mert látni fogják, hogy „a szentatya buzgón fáradozik azon, hogy Magyarország keresztény maradjon és az ősi hitet megőrizze, ami csak úgy várható, ha Ferdinánd uralja, [...] mindenki tisztában lévén aziránt, hogy János csak a törökök segítségével tarthatja meg a trónt.”⁶⁷ Sőt, Ferdinándnak azt is megírta, hogy a gyűlés követeivel közli: ha a Habsburg uralkodónak nem hódolnak meg a rendek, a pápát, a császárt és az összes keresztény fejedelmeket örökre ellenségükké teszik.⁶⁸ A nuncius pár napig Óváron időzött, majd Pozsonyba ment.⁶⁹ Január 4-én innen értesítette Ferdinándot, hogy a főpapokhoz hasonlóan ő sem ment el Kene-

amelyek neki megadták magukat, hogy milyen sors jutott nekik osztályrészül? Azt a választ fogjátok kapni tőlük, hogy gyalázatos szolgaság igája nehezedik rájuk. [...] Sohasem tételeztük föl Magyarország előkelőiről, hogy bármily módon a törökökhöz, Isten és a saját ellenségeikhez csatlakoznak [...] A császár országotok közelében van, hogy a ti, úgyszintén a német nemzet és a kereszténység oltalmáról személyesen gondoskodjék s e tekintetben a mi buzdításunkra és a saját buzgóságától indítatva, testvérével, királyotokkal, a római királlyal, a regensburgi birodalmi gyűlésen rendelkezni fog. Ezenfölül mi segélyt sajátunkból nyújtván és másoktól kieszközölván, oltalmatokra leszünk. Újból fölkérünk tehát, hogy [...] gyűléseketben olyan határozatokat hozzatok, a melyek ősi dicsőségekkel és erényeitekkel összhangzásban állanak.” FRANKÓI 1903, 22–23.

⁶³ FRANKÓI 1903, 23.

⁶⁴ ETE II. 176–177.

⁶⁵ MOE 345.

⁶⁶ MOE, 409–410., n. 19.

⁶⁷ FRANKÓI 1903, 24.

⁶⁸ FRANKÓI 1903, 24.

⁶⁹ Vö. ERDÉLYI 2005, 332–333.

sére, mivel tartott tőle, hogy vértanúként végezné, s így a pápai brévét sem küldötte oda.⁷⁰ A gyűlés végül nem járt sikerrel, ezért márciusban Berenhidán folytatták a rendek a tanácskozást.

Ekkor sem feledkeztek meg Pimpinelláról, s Peregi Albert pécsi prépost és Bessenyei István által meghívták őt az új gyűlésre.⁷¹ A nuncius úgy tervezte, hogy részt is vesz a gyűlésen, erről január 12-én írt Pozsonyból Ferdinándnak. Azonban egy nappal korábban Pozsonyból egy másik levél is elindult a királyhoz, melyben az uralkodó emberei a nuncius semleges hozzáállására panaszkodtak.⁷² Valószínűleg ez vezetett odáig, hogy Ferdinánd bizalmatlanná vált a korábban oly sokat dicsért nunciussal szemben, s kérésére nem őt, hanem Antonio de Hispello választott jesi püspököt küldte a pápa a berenhidai gyűlésre.⁷³

Mindezzel párhuzamosan Pimpinella visszatért a királyi udvarba. A neves velencei, Marin Sanudo naplójában maradt fenn egy 1532. január 29-én, Innsbruckból kelt, s a milánói hercegnek szóló jelentés, melyben az értesüléseit olvashatjuk: a nuncius visszatért Innsbruckba, mert elhalasztották az országgyűlést Magyarországon, és elmondta, hogy a magyarok úgy döntöttek, annak hódolnak, aki segíteni akar nekik, és ha ésszel kormányoznak, csatlakoznak a római királyhoz, mert másutt nem találnak menedéket, még ha a francia király ajánlkozik is nekik választásra, vagy Alvise Grittiti ajánlja széles felhatalmazással. Elmondta Pimpinella azt is, hogy a magyarok nem tűrik a törököt segítségként, rosszul viselkednek a törökökkel, s kéri, hogy a pápa járjon közben a nyugalomuk érdekében.⁷⁴

Itt viszont megszűnnek a további információink, s az ezzel kapcsolatos későbbi fejleményeket már nem ismerjük. Mindebből láthatjuk, hogy a király kérésére a nuncius – s általa a szentszék Ferdinánd párján igyekezett befolyásolni a magyar belpolitikát, még ha ennek ekkor kevés hozadéka is volt. Ugyanakkor mindez azt is mutatja, hogy a nuncius magyarországi fellépésétől komoly legitimáló hatást várt az udvar, s a magyar rendek is fontosnak tartották a pápa követének véleményét.

Végül meg kell említenünk még egy ilyen jellegű kezdeményezést: 1532 elején VII. Kelemen azzal bízta meg a nunciust, hogy az V. Károly, I. Ferdinánd, a lengyel király és Szapolyai János között zajló passauai tárgyalásokon képviselje a szentszéket, ide azonban valószínűleg már nem jutott el Pimpinella.⁷⁵

⁷⁰ ETE II. 15.

⁷¹ FRAKNÓI 1903, 25.; JUHÁSZ 1951, 331.

⁷² MOE 359.

⁷³ ÖStA HHStA Ungarische Akten Allgemeine Akten Fasc. 21. Konv. B. fol. 109–110., 130–131.; MOE 360.; ETE II. 190.

⁷⁴ Sanudo 1900, vol. LV. 498–499., <https://sanudologia.weebly.com/text/category/vincenzo-pimpinella> (2026. április 12.)

⁷⁵ A megbízólevele 1532. február 26-án kelt. FRAKNÓI 1903, 35., 499.

Pénzügyi gondok

Pimpinella bécsi működése során komoly pénzügyi nehézségekkel küzdött. Érsekségéből kevés bevétele származott, s tetézte a bajt, hogy a magas megélhetési költségek és a sok utazás ellenére sokáig nem kapott rendszeres juttatást a Kúriától, csak a fakultásaiból, vagyis különféle egyházi felhatalmazásaiból származó tevékenysége kapcsán jutott némi plusz forráshoz.⁷⁶ A helyzetet nehezítette, hogy a Birodalomba legátusként küldött Campeggio számított a magasabb rangúnak, ezért a nuncius e jövedelemforrása is megszűnt volna. Campeggio azonban látta, hogy nagy a baj, s egyik Rómába küldött levelében 1530-ban meg is írta, hogy Pimpinella naponta emlegeti, hogy „éhen hal”. Ezért a legátus nem ellenezte, hogy Pimpinella nunciusként a Ferdinánd fennhatósága alá tartozó területeken alkalmazza fakultásait, még az ő jelenléte alkalmával is. Hozzátette azonban, hogy ezt csak úgy engedélyezzék, hogy az ő beleegyezése is szükséges legyen, mert méltóságát meg kívánja őrizni.⁷⁷ Erre sor is került két év múlva: Salviati arra kérte a bíborost, hogy most is engedje meg Pimpinellának fakultásai alkalmazását. Campeggio pedig 1532. március 25-én Regensburgból írt levelében közölte, hogy már érkezése napján megengedte, hogy a nuncius a fakultásait tetszése szerint alkalmazza, mindemellett pedig elismerően nyilatkozott Pimpinelláról és kettejük kapcsolatáról.⁷⁸ A helyzetet ezt megelőzően is megpróbálták rendezni: 1531 februárjában Bernardo Bracchio 100 dukátot előlegezett meg Pimpinellának az Apostoli Kamara terhére, s javasolták, hogy szükséges esetén ezentúl is kapjon a nuncius ugyanennyit a Kúriától.⁷⁹

Erre valószínűleg nem, vagy legalábbis nem sokszor került sor, ugyanis a nuncius kénytelen volt más megoldást találni. Ferdinánd 1530-as római királlyá választása után Pimpinella megkapta a jogot, hogy a Ferdinánd kezében lévő területeken élhet a fakultásaival. Ez egy kis megkönnyebbülést jelentett a nuncius nehéz anyagi helyzetében. Ennek ellenére maradt irigye: a havi 150 guldent kapó, s az anyagiak miatt folyton panaszkodó, rendkívüli nuncius Aleander arról számolt be, hogy Pimpinella nagy lábon él, 16 hátag és több jólöltözött férfit tart el, ebben a király is segíti, s szerinte Pimpinella 200 forintot kap havonta.⁸⁰

E történetnek azonban valószínűleg sok valóságalapja nem lehetett, ugyanis I. Ferdinánd ekkor (is) folyamatosan pénzsűkében volt, s bizonyosan nem volt

⁷⁶ Pimpinellának havi 100 dukátot ígértek arra az esetre, ha fakultásai nem lennének elegendők megélhetésére. Nem ismert azonban, hogy ezt az összeget valaha ténylegesen kifizették volna. Ehelyett fakultásait viszont többször is bővítették. MÜLLER 1960, 69.

⁷⁷ MÜLLER 1960, 70.; NBD 1963, 50.

⁷⁸ MÜLLER 1960, 71. A Pimpinellát követő nuncius, Pietro Paolo Vergerio elődjéhez képest korlátozottabb fakultásokat kapott. NBD 1963, 2.

⁷⁹ NBD 1963, XXXII.

⁸⁰ MÜLLER 1960, 71.; NBD 1963, 346. Pimpinella Aleander és Campeggio leveleinek továbbításában is szerepet játszott. AAV Segr. Stato, Germania, vol. 51. 39r (a levél kiadva, de e rész német nyelvű regesztában: NBD 1963, 403., valamint 368., 382., 403.; NBD 1969, 119.)

képes a nála akkreditált diplomatákat annyira támogatni, hogy azok pazarló módon éljenek. Emellett ha Pimpinella valóban így élt volna, Campeggio bizonyosan nem mondott volna le a bevételeiről az érdekében, s nem írta volna 1530 májusában, hogy öfelsege támogassa Pimpinellát, mert ő „a pápa értékes és hű szolgálója”.⁸¹

Mindez azonban továbbra is kevésnek számított, ezért a nuncius a fogadó uralkodó, Ferdinánd támogatására szorult. Bár a Ferdinánd által nyújtott anyagi segítség pontos összegét nem tudjuk meghatározni, az azonban biztos, hogy a király a nunciust a Magyar Királyságból származó javadalommal is megpróbálta kisegíteni: az uralkodó ugyanis 1530. január 4-én a nunciushoz adta a kapornaki apátságot, majd 1530. március 4-én utasította Szalaházy Tamást, hogy szerezze meg számára az apátságot, később áprilisban szintén erre utasította.⁸² Az apátság végül nem került a nuncius birtokába, ugyanis még 1533 januárjában is arról írt Ferdinánd az őt ez ügyben már két levéllel is megkereső Pimpinellának, hogy átadná neki Kapornakot, de mivel él a birtokosa, egyelőre ez ügyben az igazság sérelme nélkül semmit sem tehet.⁸³ Emellett Ferdinánd a pápánál Pimpinellának kérte az Udine és Palmanova mellett elterülő rosazzói apátság javadalmát is. Az apáti címet azonban Semjéni Antal birtokolta ekkor, s így nem járt sikerrel ez a javadalomszerzési lehetőség sem.⁸⁴

Bécs után

A nuncius 1532. augusztus végén elhagyta Ferdinánd udvarát, október elején már Velencében volt, és magával vitte a király és kancellárja, Bernhard von Cles bíboros, trienti püspök leveleit, amelyekben nagy elismeréssel szóltak róla.⁸⁵ Nem tudjuk hogyan s miért távozott az uralkodó udvarából, talán éppen a gyűlés kapcsán történtek következtében, de lehetséges, hogy a legátusi méltósággal felruházott Medici megérkezése miatt vált okafogyottá, illetve problémássá a jelenléte, vagy esetleg a korszakban szokásos hivatali idő telt nagyjából le.

Római tevékenységéről jelenleg nincs adatunk, viszont Ferdinánd udvarával biztosan nem szakadtak meg a szálak: habár a bécsi működését már befejezte, többször felkeresték Ferdinánd király udvarából, valamint 1533 januárjában még levelezésben állt az uralkodóval.⁸⁶

⁸¹ MÜLLER 1960, 72.

⁸² ÖStA HHStA Ungarische Akten Allgemeine Akten Fasc. 14. Konv. C. 17.; ETE II. 16–17. 32–33.; FAZEKAS 2006, 129.; FAZEKAS 2021, 45.

⁸³ ETE II. 232–233.

⁸⁴ NEMES 2017, 120.

⁸⁵ MÜLLER 1960, 76.; NBD 1969, 42.; SQUICCIARINI 1999, 42.

⁸⁶ ETE II. 232–233.

*A San Pietro in Montorio templom
(Róma, Piazza di San Pietro in Montorio, a szerző felvétele)*

1534. november 3-án halt meg Rómában, s a San Pietro in Montorio templomban temették el. Síremléket testvére, Hieronymus Pimpinella lateráni kanonok állíttatott neki, amelyen az olvasható, hogy a diplomáciai munkáját „summa integritate ac prudentiae laude” végezte.⁸⁷

Összegzés

Burgio nuncius 1526-ban elhagyta a magyar királyi udvart, s az 1527-es sikertelen visszatérési kísérlete után Vincenzo Pimpinella nuncius volt az első, aki a pápa küldöttjeként huzamosabb ideig a magyar király mellett tartózkodott. Rossano érseke kora kiemelkedő humanista tudósa volt. 1529 és 1532 között működött I. Ferdinánd király udvarában. Burgióval ellentétben az Örök Városba küldött jelentései elvesztek, csak egyéb forrásokból lehet rekonstruálni működése fő területeit.

Ebből azt láthatjuk, hogy elsősorban az oszmánellenes háborúval és ezzel összefüggésben a magyar ügyekkel foglalkozott. Habár II. Lajoshoz képest Ferdinánd meglehetősen keveset tartózkodott Magyarországon, Pimpinella nunciaturájának igen erős magyar fókusza volt. Tevékenysége jól illeszkedik a korszak pápai diplomáciájának alapvetéseibe: a Magyar Királyság, és tágabb értelemben a Ferdinánd király uralma alá eső területek kapcsán a pápaság fő célja az oszmánok legyőzése volt, melyet a Szentszék pénzügyi, katonai, valamint diplomáciai eszközökkel támogatott, illetve az európai összefogást, valamint Ferdinánd és Szapolyai békülését sürgette. Pimpinella ezek közül elsősorban a két király közötti viszály elsimításán, valamint a birodalmi támogatás elnyerésén dolgozott. Burgio nunciussal ellentétben pénzügyi támogatást nem tudott közvetlenül nyújtani, sőt ő szorult rá Ferdinánd király kegyeire. Ennek ellenére aktív kapcsolatot ápolt a magyar rendekkel. Habár pont a nagy 1532-es oszmán támadás előtt hagyta el a királyi udvart, a Rómába küldött információi, tervei és javaslatai befolyásolhatták VII. Kelemen pápát abban, hogy unokaöccsét, Ippolito de' Medici bíborost legátusként az oszmánok ellen tízezer lovas zsoldjára elégséges pénzzel Ferdinánd megsegítésére küldje.

⁸⁷ „Vincentio Pimpinella Rom. Archiep. Rossanen. Oratori clariss. Bohemiae, Ungariae ac totius Germaniae legationibus summa integrit. ac pruden. laude functo. Hieron. Pimpinellus Canon. Later. frat. fratri concordiss. pos. Vix. an. XXXXVIII, mens. VIII d. XV. ob. XIII Octob. MDXXXIII.” BAV Vat.lat. 7900, 39r.; UGHELLO 1721, 308.; RUSSO 1989, 120.; SQUICCIARINI 1999, 42. Squicciarinit felhasználva és hivatkozva: SAUSER 1999, 1072. (A síremléket 2026 májusában nem sikerült a helyszínen azonosítanom, így pontos helyét, állapotát, fennmaradását nem lehet igazolni.)

Források és irodalom

Levéltári források

AAV = Archivio Apostolico Vaticano

BAV = Biblioteca Apostolica Vaticana

ÖStA HHStA = Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Biblioteca comunale Augusta (Perugia)

Irodalomjegyzék

APPONYI 1900 = APPONYI Sándor: *Hungarica magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok*. Budapest, 1900.

ARTNER 2004 = ARTNER Edgár: „Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”. *A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseinknek a Keletről Európát fenyegető veszedelemek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak*. Szerk. SZOVÁK Kornél – TÖRÖK József – TUSOR Péter. PPKE, Budapest–Róma 2004. (Collectanea Vaticana Hungariae I/1.)

BARONIO 1878 = CAESARIS Baronii: *Annales ecclesiastici*. vol. 32. 1527-1541. Barri-Ducis – Parisiis, 1878.

BENEDETTI 2015 = Stefano BENEDETTI: Un repertorio di letterati nella Roma di Leone X: i commentatori dell’ Epulum populi Romani. In: *Cum fide amicitia. Per Rosanna Alhaique Pettinelli*. a cura di Stefano BENEDETTI, Francesco LUCIOLI, Pietro Petteruti PELLEGRINO, Roma, 2015, 63–78.

BESSENYEI 2002 = BESSENYEI József: *Lettere di principi. Fejedelmi levelek a pápának (1518–1578)*. Szerk. BESSENYEI József. Római Magyar Akadémia Fraknoi Vilmos Történeti Intézete – Országos Széchényi Könyvtár, Róma–Budapest, 2002.

BLASCO 2016 = Mario MASSONI: *Le Istorie della Città di Rossano di Carlo Blasco (XVII sec.)*. Rossano, 2016.

BORTOLETTI 2012 = Francesca BORTOLETTI: *L’Attore del Parnaso. Profili di attori-musici e drammaturgie d’occasione*. a cura di Francesca Bortoletti. Milano – Udine, 2012.

BRUCKNER 1930 = Dr. BRUCKNER Győző: Az 1530. évi augsburgi birodalmi gyűlés és a Confessio Augustana. In: *Emlékkönyv az ágostai hitvallás négyszázados évfordulója ünnepére*. Miskolc, 1930, 13–23.

COZZO 1897 = Giuseppe Salvo Cozzo: *I codici Capponiani della Biblioteca Vaticana*. Roma, 1897.

ERDÉLYI 2005 = ERDÉLYI Gabriella: *I. Ferdinánd és Thurzó Elek levelezése 1526-1532*. Budapest, 2005. (Lybus kötetek 1.)

ETE I. = *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. 1520–1529*. Szerk. BUNYITAY Vince – RAPAICS Rajmund – KARÁCSONYI János. Budapest, 1902.

ETE II. = *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. 1530–1534. II.* Szerk. BUNYITAY Vince – RAPAICS Rajmund – KARÁCSONYI János. Budapest, 1904.

FAZEKAS 2006 = FAZEKAS István: Szalaházy Tamás kancellár hagyatékában talált iratok jegyzéke (1536). *Levéltári Közlemények*, 77. (2006) 2. 123–136.

- FAZEKAS 2021 = FAZEKAS István: *A magyar udvari kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között*. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2021.
- FRAKNÓI 1903 = FRAKNÓI Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel*. 3. Budapest, 1903.
- GASSIER 1999 = Julia Haig GAISSER: *Pierio Valeriano on the Ill Fortune of Learned Men. A Renaissance Humanist and His World*. Michigan, 1999.
- GRADILONE 1967 = Alfredo GRADILONE: *Storia di Rossano*. h.n. 1967.
- GREGOROWICZ–DUDY–SMOLUCHY 2025. = Nunziature apostoliche nel sistema diplomatico della prima età moderna. Rzeczpospolita–Europa–mondo. Eds. Doroty GREGOROWICZ – Pawła DUDY – Janusza SMOLUCHY. Kraków, 2025.
- JUHÁSZ 1951 = JUHÁSZ Kálmán: János király olasz diplomatája. In: *Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchivs*. II. Hsg. Leo Santifaller, Wein, 1951. 327–333.
- KANÁSZ 2024 = KANÁSZ Viktor: A bécsi nunciatúra hírei és haditervei Kanizsa 1689–1690-es blokádjáról és visszafoglalásáról. *Zalai Múzeum* 27. (2024) 103–113.
- KANÁSZ 2025a = Viktor KANÁSZ: Catholic Reform in the Shadow of the Ottoman Wars. The Kingdom of Hungary and the Council of Trent. *Religions* (2025), 16, 1034. <https://doi.org/10.3390/rel16081034>
- KANÁSZ 2025b = KANÁSZ Viktor: Budáról Bécsbe, avagy a pápai nunciusok új szolgálati helyének következményei. *East Central European Historical Studies*, 3. (2025) 2. sz., pp. 129–146.
- KANÁSZ 2026a = KANÁSZ Viktor: *A nuncius visszatér(ne). Burgio nuncius 1527-es magyarországi küldetése* [megjelenés alatt]
- KANÁSZ 2026b = KANÁSZ Viktor: Pénz, paripa, fegyver. Pápai segítségnyújtás a Mohács utáni oszmánellenes küzdelmekben. *Hadtörténelmi Közlemények*, 139. (2026) 2. 493–522.
- KARÁCSONYI 1915 = KARÁCSONYI János: *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*. Nagyvárad, 1915.
- KARCSU 1871 = KARCSU Antal Arzén: *A római pápák történelme Sz. Pétertől korunkig* 7. Pest, 1871.
- KENYERES 2022 = KENYERES István: A Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság török elleni küzdelmének finanszírozása a 16–17. században. In: *A hadifinanszírozás gazdasági alapjai az ókortól napjainkig*. Szerk. PÓSÁN László – VESZPRÉMY László – ISASZEGI János. , Budapest, 2022, 138–164.
- KOZÁK-KÍGYÓSSY-TÓTH 2026 = KOZÁK-KÍGYÓSSY Szabolcs László – TÓTH Dominik: *Mohács katonái*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2026.
- LAKATOS 2024 = LAKATOS Bálint: *Habsburg-diplomaták Magyarországon (1521–1526). Andrea dal Burgo, Johann Schneitpeck, Sigmund von Herberstein és társaik diplomáciai levelezése II. Lajos magyar és cseh király udvarából*. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest 2024. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak)
- MOE = *Magyar Országgyűlési Emlékek*. I. Szerk. FRAKNÓI Vilmos. Budapest, 1874. (Monumenta Hungariae Historica 3. Monumenta Comititalia regni Hungariae 1.)
- MONFASANI 2016 = John MONFASANI: Renaissance humanism, from the Middle Ages to modern times. Burlington, 2016.
- MÜLLER 1960 = Gerhard MÜLLER: Vincenzo Pimpinella am Hofe Ferdinands I. (1529–1532). *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, XL, 1960. 65–88.

- NAGY-L. 2026 = NAGY-L. István: *A mohácsi csata. Ami a csatatéren történt*. Peko Kiadó, Keszthely, 2026.
- NBD 1963 = *Legation Lorenzo Campeggios 1530-1531 und Nuntiaturs Girolamo Aleandros 1531*. Bearbeitet von Gerhard MÜLLER, Tübingen, 1963. (Nuntiatursberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken I/sup.1.)
- NBD 1969 = *Legation Lorenzo Campeggios 1532 und Nuntiaturs Girolamo Aleandros 1532*. Bearbeitet von Gerhard MÜLLER, Tübingen, 1969. (Nuntiatursberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken I/sup.2.)
- NEMES 2017 = NEMES Gábor: Folytonosság vagy újrakezdés? Magyarország és az Apostoli Szentszék kapcsolatainak alakulása Mohács előtt és után. In: *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*. Szerk. VARGA Szabolcs – VÉRTESI Lázár. Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi Egyháztörténeti Intézet, Pécs, 2017, 105–133. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis 17.)
- NEMES 2024 = NEMES Gábor: Az 1526. évi mohácsi csata és a pápaság. *Vigilia*, 89 (2024) 8. 693–700.
- OSBORNE = Toby OSBORNE: Papal Diplomacy during and since the Ancien Régime. In: *The Cambridge History of the Papacy. I*. Eds. Joëlle ROLLO – Koster-Robert A. VENTRESCA – Melodie H. EICHBAUER – Miles PATTENDEN. Cambridge, 2025, 618–644.
- PROSPERO 1873 = Antonino PROSPERO: *Del Friuli ed in particolare dei trattati da cui ebbe origine la dualità politica in questa regione, note storiche*. Venezia, 1873.
- ROSIS 1838 = Luca de ROSIS: *Cenno storico della città di Rossano e delle sue nobili famiglie*. Napoli, 1838.
- RUSSO 1989 = Francesco RUSSO: *Cronotassi dei vescovi di Rossano*. Rossano, 1989.
- SANUDO = Marin SANUDO: *I Diarii di Marino Sanuto (1496–1533) dall'autografo Marciano Ital. Cl VII. Cod. CDXIX–CDLXXVII. 58 vol.* a cura di Rinaldo FULIN – Federico STEFANI – Nicolò BAROZZI – Guglielmo BERCHEZ – Marco ALLEGRI. Venezia, 1879–1903.
- SAUSER 1999 = Ekkart SAUSER: Pimpinella, Vincenzo. In: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon. Band XVII. Ergänzungen IV*. Nordhausen, 1999, 1071–1072.
- SQUICCIARINI 1999 = Donato SQUICCIARINI: *Die Apostolischen Nuntien in Wien*. Vatikanstadt, 1999.
- TOMMASINO 2008 = Pier Mattia TOMMASINO: *Giovanni Battista Castrodardo bellunese traduttore dell'Alcorano di Macometto (1547)*. Oriente Moderno, Nuova serie, 88. (2008) 1. 15–40.
- TUSOR 1999 = TUSOR Péter: A magyar Egyház és Róma a 17. században. *Vigilia*, 64 (1999) 7. sz. 503–513.
- TUSOR 2002 = TUSOR Péter: A magyar hierarchia és a pápaság a 17. században. Problémák és fordulópontok. *Századok*, 136 (2002) 3. sz. 527–545.
- TUSOR–NEMES 2011 = *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426-1605)*. Szerk. TUSOR Péter - NEMES Gábor. Budapest–Róma, 2011. (Collectanea Vaticana Hungariae I/7.)
- UGHELLO 1721 = Ferdinando UGHELLO: *Italia Sacra. Vol. 9. Venetiis*, 1721.
- VALERIANO 2012 = Pierio VALERIANO: *L'infelicità dei letterati. Introduzione, commento e cura di Bruno Basile, Traduzione di Aniello Di Mauro*, Napoli, 2012. (Umanesimo e Rinascimento 3.)

VELIUS 2013 = Caspar Ursinus VELIUS: *Tíz könyv a magyar háborúról*. Fordította, jegyzetekkel ellátta és az utószót írta: SZEDELÉDI Zsolt. Attraktor, Máriabesnyő, 2013. (Scriptores rerum Hungaricarum 7.)

ZIMMERMAN 1995 = T. C. Price ZIMMERMAN: *Paolo Giovio: The Historian and the Crisis of Sixteenth-Century Italy*. Princeton, 1995.